

॥ २५ ॥ २६ ॥ २७ ॥ २८ ॥ २९ ॥ ३० ॥ ३१ ॥ ३२ ॥ इति शांतिः ॥ मोक्षः नैः ॥ भा० षट्त्रिंशदधिकद्विंशततमोऽध्यायः ॥ २३६ ॥ अथ अतीतानंतराध्यायद्वयोक्त

साधनसंपत्तेरनंतरं एतद्वक्ष्यमाणं शांत्याख्यं कैवल्यं चेद्रोचयेत्तर्हि ज्ञानवान् भवेत् एवं मुमुक्षावान् ज्ञानं साधयेदिति वदता बंधस्याज्ञानकार्यत्वेन मिथ्यात्वं दर्शितं यतो ज्ञानमज्ञानस्यैव निवर्तकं तन्नित्यं तत्कृतस्य बंधस्य निवृत्तिः संभाव्यते न तु बंधस्य त्वपक्षे तथा च श्रुतिः तदन्वेष्टव्यं तद्वा विजिज्ञासितव्यमिति आत्मजिज्ञासा विरभ्याक्षिप्तमावरणमनुवाचतस्य मिथ्यात्वं प्रसिद्धि विधेयैवाह एतं ब्रह्मलोकं न विंदत्यवृतेन हि प्रत्युदाहति तथाऽसंगो ह्ययं पुरुष इति च तथा चासंगस्यापि संगित्वभानं मिथ्यैव सत्ज्ञानमिति व्यतीति युक्तं चेदेतद्रोचयेत्तर्हि ज्ञानवान् भवेदिति ज्ञानमुवहति न संसारस्त्रोतसा उद्यमान ऊर्वाधोगतीर्गच्छतीत्यर्थः एतेनाथातो ब्रह्मजिज्ञासेति सूत्रपदानामर्थः साधनसंपत्त्यनंतरं बंधस्य मिथ्यात्वात्तन्नित्यं ब्रह्मजिज्ञास्यमित्येवं रूपो दर्शितः ॥ १ ॥ प्रज्ञयाध्यानजसाक्षात्कारेण ॥ २ ॥ छिन्नदोषः रागादिहीनः अत

वर्तेते तेषु गृहवान् कुड्यन् न न सूयकः ॥ पंचभिः सततं यज्ञैर्विघसाशीयजेत च ॥ २५ ॥ सतां धर्मेण वर्तेत क्रियां शिष्टवदाचरेत् ॥ असंरोधेन लोकास्त्यवृत्तिलिप्सेद गर्हितां ॥ २६ ॥ श्रुतविज्ञानतत्त्वज्ञः शिष्टाचारो विचक्षणः ॥ स्वधर्मेण क्रियावांश्च कर्मणा सोप्यसंकरः ॥ २७ ॥ क्रियावान् श्रद्धयानो हि दंतः प्राज्ञो न सूयकः ॥ धर्माधर्मविशेषज्ञः सर्वतरतिदुस्तरं ॥ २८ ॥ धृतिमानप्रमत्तश्च दंताधर्मविदात्मवान् ॥ वीतहर्षमदक्रोधो ब्राह्मणो नावसीदति ॥ २९ ॥ एषा पुरातनी वृत्तिर्ब्राह्मणस्य विधीयते ॥ ज्ञानवत्त्वेन कर्मणि कुर्वन्सर्वत्र सिध्यति ॥ ३० ॥ अधर्मधर्मकामो हि करोति त्यविचक्षणः ॥ धर्मवाधर्मसंकाशं शोचन्निवकरोतिसः ॥ ३१ ॥ धर्मकरो मीतिकरोत्यधर्ममधर्मकामश्च करोति धर्मं ॥ उभे बलः कर्मणी न प्रजान न स जायते धियते चापि देही ॥ ३२ ॥ इति श्रीमहाभारते शांतिपर्वणि मोक्षधर्म प० श्रुकानुप्रश्ने षट्त्रिंशदधिकद्विंशततमोऽध्यायः ॥ २३६ ॥ व्यास उवाच अथ चेद्रोचयेदतदुल्लेख्यं तस्मात्सायथा ॥ उन्मज्जंश्च निमज्जंश्च ज्ञानवान् प्लववान् भवेत् ॥ १ ॥ प्रज्ञयानि श्रिता धीरास्तारयंत्यनुबुधान्प्लवैः ॥ नाबुधास्तारयंत्यन्यानात्मानं वाक्यं च न ॥ २ ॥ छिन्नदोषेषु निर्योगान्मुक्तो युंजीत द्वादश ॥ दशकर्म नुरागार्थानुपायापायनिश्चयः ॥ ३ ॥

एवयोगात्स्त्रयादिसंगात् द्वादशदेशादीन् योगसहायान् वक्ष्यमाणान् युंजीत समादध्यात् अनुसरेदित्यर्थः तत्र देशयोगः समेशु चौशार्करवन्निवालुका विजितेशब्दजलाश्रयादिभिः मनोऽनुकूलेन तु चक्षुषी बने गुहा निवाताश्रयणेन योजयेदिति श्रुत्युक्तः कर्मयोगः युक्ताहारविहारस्य युक्तचेष्टस्य कर्मसु युक्तस्वभावबोधस्य योगो भवति दुःखहेति गीतोक्तः अनुरागः सच्छिष्यः अर्थोद्भव्यं एधो दकाद्याहरणायासा दिचितानिरा सार्थो एतयोर्योगौ उपाय आसनादियोगः त्रिरुन्तस्थाप्य समं शरीरमित्यादि श्रुतिप्रसिद्धः अपायो रागाद्यपचयः निश्चयः गुरुवेदवाक्यादौ फलावश्यं भावबुद्धिः निश्चय इति सुपां सुलु गिति भिसः स्वादेशः उपाया पायनिश्चयैः चक्षुरादिभिश्च सहितान् देशादीन् द्वादशयुंजीति पूर्वोक्तसंबंधः चक्षुः चक्षुरादीनि आहारः आहारशुद्धौ सत्त्वशुद्धिरिति श्रुतिप्रसिद्धः संहारः स्वाभाविकविषयप्रवृत्तिसंकोचः मनः संकल्पविकल्पात्म कंदर्शनं जन्ममृत्युजराव्याधिदुःखदोषानुदर्शनं एतानि द्वादशमुधुरनुसरेदित्यर्थः सार्धः ॥ ३ ॥